

ПОСТАНОВА

Верховної Ради України

Про Рекомендації парламентських слухань на тему:
"Безпека діяльності журналістів в Україні:
стан, проблеми і шляхи їх вирішення"

Верховна Рада України постановляє :

1. Схвалити Рекомендації парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення" (додаються).
2. Рекомендувати Кабінету Міністрів України до 1 червня 2020 року поінформувати Верховну Раду України про стан реалізації Рекомендацій парламентських слухань, схвалених цією Постановою.
3. Заслухати звіти Міністра внутрішніх справ України, Генерального прокурора, голови Національної поліції України, Директора Державного бюро розслідувань про стан розслідування кримінальних справ, порушених за фактами перешкоджання професійній діяльності журналістів та загибелі журналістів, на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань свободи слова у травні 2020 року.
4. Контроль за виконанням цієї Постанови покласти на Комітет Верховної Ради України з питань свободи слова.
5. Ця Постанова набирає чинності з дня її прийняття.

Голова Верховної Ради
України

Д.РАЗУМКОВ

м. Київ
14 січня 2020 року
№ 456-IX

СХВАЛЕНО
Постановою Верховної Ради України
від 14 січня 2020 року
№ 456–ІХ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів
в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення"

Учасники парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення", що відбулися 6 листопада 2019 року, – народні депутати України, представники органів виконавчої, судової влади, органів місцевого самоврядування, творчих спілок, громадських організацій, працівники засобів масової інформації (далі – ЗМІ), науковці, розглянувши стан забезпечення безпеки діяльності журналістів в Україні, відзначають таке.

На даний час основними загрозами професійній діяльності журналістів в Україні залишаються перешкоджання професійній діяльності, погрози та інші випадки фізичної агресії. Незважаючи на те, що вибори в Україні відбулися без значних порушень свободи слова, за перші дев'ять місяців 2019 року експертами громадської організації "Інститут масової інформації" зафіксовано 88 випадків фізичної агресії стосовно журналістів. Вперше за останні три роки в Україні було скоєно вбивство громадянського журналіста Вадима Комарова (м. Черкаси). Залишаються нерозкритими резонансні вбивства журналістів, зокрема Павла Шеремета. Не встановлені замовники вбивств Георгія Гонгадзе, В'ячеслава Веремія, Олесь Бузини та інших журналістів.

Все це викликає закономірну тривогу і справедливе обурення в суспільстві та занепокоєння вітчизняних і міжнародних інституцій, які відстежують ситуацію щодо дотримання прав людини, забезпечення фундаментального права на свободу слова в Україні.

За даними Генеральної прокуратури України, з січня по вересень 2019 року правоохоронці зареєстрували 187 кримінальних проваджень щодо злочинів, скоєних стосовно працівників ЗМІ, з них 136 кримінальних проваджень зареєстровано за статтею 171 "Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів" Кримінального кодексу України. Водночас із січня по вересень 2019 року правоохоронці розслідували та передали до суду

12 кримінальних проваджень щодо злочинів, скоєних стосовно журналістів (у 2018 році – 22 справи, у 2017 році – 23 справи).

Викликає тривогу, що наявні можливості законодавства, яке гарантує право на свободу слова, безпеку професійної діяльності журналістів, належним чином не використовуються. Мають місце факти відкритого ігнорування і порушення законів, зокрема щодо захисту джерел інформації журналістів. Намагання отримати доступ до значного обсягу відомостей про комунікації Наталії Седлецької – ведучої програми телевізійних розслідувань "Схеми: корупція в деталях", Крістіни Бердинських – журналістки журналу "Новое время страны", всіх копій "авторських матеріалів" журналіста цього ж видання Івана Верстюка, а також до редакційних комунікацій та інших внутрішніх документів журналістів програми "Схеми: корупція в деталях", які готували розслідування "Mr. Petro Incognito", – Михайла Ткача та Наталії Седлецької викликають серйозне занепокоєння.

Однією з найбільших загроз законній професійній діяльності журналістів стає цензура з боку власників ЗМІ. Відповідно до результатів опитування, проведеного громадською організацією "Центр прав людини Zmina" серед журналістів і працівників ЗМІ, 70 відсотків опитаних розглядають цензуру власників як найбільшу загрозу, фізичні загрози і загрози життю у зв'язку з журналістською діяльністю посідають друге та третє місця, їх вважають найбільшими 41 відсоток опитаних. Однією з форм цензури з боку власників і керівництва телеканалів є контроль за змістом поширюваної інформації з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони на критику певних суб'єктів владних повноважень. На жаль, випадки цензури з боку власників і керівництва телеканалів непоодинокі у вітчизняному медійному середовищі.

Робота незалежних журналістів на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України залишається суттєво ускладненою. Протягом останніх п'яти років правозахисні організації зібрали інформацію про більш як 300 випадків тиску на журналістів на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (далі – АР Крим) – напади, тортури, свавільні затримання, захоплення майна, обшуки, погрози, психологічний тиск, заборона зйомки, відмова в доступі до інформації. На цій території повністю заблоковані 18 українських інформаційних сайтів і дві соціальні мережі, ще як мінімум сім інтернет-видань доступні лише в деяких провайдерів.

У таких умовах на теренах тимчасово окупованого Кримського півострова почало розвиватися явище "громадянської журналістики", коли звичайні люди беруть активну участь у процесі збирання, аналізу та поширення інформації про арешти та обшуки з перших вуст. Нерідко сюжети громадянських журналістів у мережі Інтернет привертають аудиторію, порівнювану з аудиторією професійних ЗМІ. Втім через таку діяльність як мінімум дев'ять громадянських журналістів – учасників громадської ініціативи "Кримська солідарність" були заарештовані та утримуються у слідчих ізоляторах, зокрема координатор ініціативи Сервер Мустафаєв, громадянські журналісти Ремзі Бекіров, Осман Аріфмететов, Наріман Мемедемінов та інші.

Крім того, свобода вільного висловлення своїх поглядів та переконань перебуває під особливою загрозою на окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Українські журналісти позбавлені можливості висвітлювати події на цих територіях через безпосередню загрозу життю і безпеці. Журналісти Станіслав Асеев, Олег Галазюк, які утримувалися в заручниках на тимчасово окупованих територіях Донецької області з 2017 року, були засуджені самопроголошеною адміністрацією до позбавлення волі на великі строки.

Судові та правоохоронні органи в Україні не забезпечують належним чином права на свободу слова, на свободу професійної діяльності журналістів, фактично потураючи негативним тенденціям, що становлять реальну небезпеку для свободи слова в Україні. Судова практика досі не стала надійним інструментом гарантування свободи слова, захисту діяльності ЗМІ і професійної творчої діяльності журналістів.

Учасники парламентських слухань вважають, що ситуація вимагає посилення відповідальності правоохоронних органів, органів державної влади всіх рівнів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб за дії з перешкоджання професійній діяльності представників ЗМІ та неналежного розслідування таких справ.

Водночас учасники парламентських слухань вважають за необхідне акцентувати увагу на тому, що право на свободу слова пов'язано з обов'язками і відповідальністю, та наголошують, що це право не може використовуватися з метою ліквідації незалежності України, зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підриву її безпеки, незаконного захоплення державної влади, пропаганди війни, насильства та розпалювання міжетнічної, расової, національної, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини та здоров'я

населення. Такі дії мають і внутрішній характер, і застосовуються з боку Російської Федерації.

У зв'язку з цим учасники парламентських слухань констатують:

високий рівень фізичної агресії до журналістів;

наявність погроз на адресу журналістів під час виконання ними своїх професійних обов'язків;

відсутність ефективного розслідування злочинів, скоєних стосовно працівників ЗМІ;

відсутність належного покарання судами осіб, які скоїли злочини стосовно журналістів;

системне небажання влади вирішувати проблеми безкарності, ігнорування справедливих вимог журналістської громади;

неефективність наявних форм співпраці медійних громадських організацій і правоохоронних та інших державних органів;

низький рівень довіри журналістів до уповноважених державних органів щодо їх спроможності захистити, знайти і справедливо покарати злочинців.

Окремої уваги заслуговує безпека роботи працівників ЗМІ в зонах бойових дій, надзвичайних ситуацій, на тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях АР Крим, Донецької та Луганської областей. Визначення стандартів, механізмів реагування має стати спільним завданням органів державної влади, інститутів громадянського суспільства та професійної журналістської спільноти.

З огляду на виклики та загрози законній професійній діяльності журналістів, необхідність створення безпечних умов діяльності українських журналістів, учасники парламентських слухань на тему: "Безпека діяльності журналістів в Україні: стан, проблеми і шляхи їх вирішення" р е к о м е н д у ю т ь :

1. Президенту України:

1) активізувати зусилля уповноважених державних органів щодо розслідування вбивств Георгія Гонгандзе, Павла Шеремета, Вадима Комарова, В'ячеслава Веремія, Олеся Бузини, звільнення полонених журналістів, припинення переслідування окупаційною владою АР Крим Миколи Семени та кримськотатарських громадських активістів;

2) брати участь у парламентських слуханнях щодо стану безпеки журналістів і свободи слова в Україні.

2. Верховній Раді України:

1) щороку проводити парламентські слухання щодо стану безпеки журналістів і свободи слова в Україні;

2) забезпечити приведення відповідальності за умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, а також за вбивство чи замах на вбивство журналіста у відповідність із нормами Кримінального кодексу України, які захищають життя і здоров'я громадян;

3) передбачити у законодавстві норму, що вчинення кримінальних правопорушень у зв'язку з перешкоджанням реалізації права громадян на свободу думки, слова і переконань є обставиною, що обтяжує відповідальність;

4) на законодавчому рівні надати захист діяльності громадянських журналістів (осіб, які збирають та поширюють суспільно важливу інформацію);

5) збільшити строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені стосовно журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю;

6) виключити кримінальну і передбачити адміністративну відповідальність за правопорушення у виді незаконної відмови в наданні публічної інформації на запит журналіста;

7) визначити правовий статус Інтернет-ЗМІ та журналістів Інтернет-ЗМІ;

8) визначення понять "журналіст" та "журналістська діяльність" привести у відповідність з європейськими стандартами у цій сфері, виключивши ознаку систематичності такої діяльності, з метою охоплення захистом і тих осіб, які несистематично займаються журналістикою і зазнали втручання у свою журналістську діяльність, та уникнення необхідності доведення протиправного наміру перешкоджання журналістській діяльності;

9) утворити державний наглядовий орган, який матиме необхідні повноваження для здійснення ефективного контролю та припинення правопорушень у сфері захисту персональних даних, у тому числі журналістів.

3. Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова:

1) за участю заінтересованих органів Верховної Ради України та інститутів громадянського суспільства забезпечити підготовку законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення захисту законної професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників, а також

на посилення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень стосовно журналістів;

2) організувати в регіонах України заходи з питань забезпечення безпеки діяльності журналістів.

4. Кабінету Міністрів України:

1) запровадити у співпраці з громадськими організаціями журналістів щорічну премію "Захисник журналіста", якою заохочувати найкращих слідчих, поліцейських, прокурорів та інших працівників, які зробили вагомий внесок у розслідування злочинів проти журналістів чи запобігли таким злочинам;

2) створити механізм швидкого реагування для захисту журналістів у формі урядової гарячої лінії, інформаційний ресурс (портал) з роз'ясненням прав журналістів та мапою порушень прав журналістів у співпраці з Міністерством культури, молоді та спорту України, Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Офісом Генерального прокурора, Державним бюро розслідувань та громадськими організаціями;

3) створити програму з надання притулків тимчасового захисту для постраждалих журналістів;

4) спростити процедуру доступу іноземних журналістів, правозахисників та адвокатів до АР Крим шляхом внесення змін до Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 367, передбачивши повідомний, а не дозвільний принцип порядку в'їзду іноземних журналістів, правозахисників та адвокатів на тимчасово окуповану територію АР Крим, розширення переліку підстав для отримання дозволів іноземцями, спрощення порядку подання документів для повідомлення/отримання дозволу на в'їзд;

5) забезпечити системний діалог між органами державної влади, громадськими та міжнародними організаціями з метою посилення профілактики/превенції та незалежності/ефективності розслідувань;

6) вжити заходів для забезпечення ефективного механізму виконання законодавства про захист персональних даних, зокрема органами державної влади, органами місцевого самоврядування, які збирають персональні дані журналістів з метою акредитації.

5. Офісу Генерального прокурора:

1) визначити у керівництві Офісу Генерального прокурора особу, відповідальну за нагляд за розслідуванням злочинів, вчинених стосовно журналістів;

2) посилити нагляд за додержанням законодавства під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням злочинів, вчинених стосовно журналістів та інших працівників ЗМІ, а також інших осіб у зв'язку з реалізацією ними права на свободу слова, зокрема за своєчасністю внесення відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, правильністю правової кваліфікації, повнотою (ретельністю) досудового слідства, включаючи дослідження мотивів вчиненого злочину та встановлення наявності або відсутності зв'язку між протиправним діянням та створенням перешкод у реалізації права на свободу слова, дотриманням розумних строків досудового слідства та забезпеченням прав потерпілих під час досудового розслідування;

3) забезпечити належне реагування (відкривати кримінальні провадження та проводити ефективне розслідування) на факти переслідування журналістів та обмеження свободи слова на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської областей та АР Крим, міста Севастополя;

6. Міністерству внутрішніх справ України визначити у керівництві Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України осіб, відповідальних за реагування і контроль за розслідуванням злочинів, вчинених стосовно журналістів.

7. Національній поліції України ефективно розслідувати справи щодо вбивств журналістів Георгія Гонгадзе, Павла Шеремета, Вадима Комарова, В'ячеслава Веремія та інші випадки нападів на журналістів, що були скоєні у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

8. Державному бюро розслідувань:

1) визначити у керівництві Державного бюро розслідувань особу, відповідальну за контроль за розслідуванням злочинів, скоєних стосовно журналістів;

2) приділяти особливу увагу бездіяльності та неналежному реагуванню уповноважених державних органів та їх посадових осіб на злочини, скоєні стосовно журналістів.

9. Офісу Генерального прокурора спільно з Міністерством внутрішніх справ України узгодити методичні рекомендації щодо розслідування злочинів проти свободи слова.

10. Офісу Генерального прокурора спільно з Міністерством внутрішніх справ України та Державним бюро розслідувань забезпечити оприлюднення щоквартальних звітів про результати розслідування злочинів, скоєних стосовно журналістів.

11. Міністерству внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією України та Державним бюро розслідувань забезпечити під час розслідування злочинів, вчинених стосовно журналістів, інших працівників ЗМІ, а також інших осіб у зв'язку з реалізацією ними права на свободу слова, своєчасне внесення відомостей про кримінальні правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, належну правову кваліфікацію вчинених діянь, повноту (ретельність) досудового слідства, включаючи дослідження мотивів вчиненого злочину та встановлення наявності або відсутності зв'язку між протиправним діянням та створенням перешкод у реалізації права на свободу слова, дотримання розумних строків досудового слідства та забезпечення прав потерпілих під час досудового розслідування.

12. Офісу Генерального прокурора спільно з Національною поліцією України та Державним бюро розслідувань:

1) забезпечити повагу до права журналістів не розкривати своїх джерел інформації та неухильно дотримуватися європейських стандартів та приписів законодавства у цій сфері;

2) включити до обов'язкової програми підготовки, перепідготовки (підвищення кваліфікації) прокурорів, слідчих вивчення спецкурсу з питань захисту професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників, ефективного розслідування злочинів, вчинених стосовно таких осіб, розробленого з урахуванням європейських стандартів у сфері захисту прав людини, та забезпечити його подальше практичне втілення.

13. Міністерству оборони України:

1) сприяти висвітленню журналістами подій у зоні операції Об'єднаних сил;

2) забезпечити захист персональних даних журналістів, акредитованих для висвітлення подій у зоні бойових дій.

14. Верховному Суду:

1) узагальнити судову практику розгляду справ, пов'язаних із вчиненням злочинів стосовно журналістів, інших працівників ЗМІ та інших осіб у зв'язку з реалізацією ними права на свободу слова, звернути увагу судів на необхідність усунення виявлених недоліків та дотримання європейських стандартів у сфері прав людини;

2) у межах компетенції забезпечити втілення в українську судову практику принципу поваги до права журналістів не розкривати своїх джерел інформації та неухильно дотримуватися європейських стандартів та приписів законодавства у цій сфері;

3) обговорити із залученням всіх заінтересованих сторін правоохоронну та судову практику щодо доведення умислу на перешкодження журналістській діяльності та інші пов'язані з цим практичні проблеми розслідування та судового розгляду відповідних кримінальних проваджень.

15. Державній судовій адміністрації України забезпечити окремий облік категорії справ щодо злочинів, вчинених стосовно журналістів та працівників ЗМІ, та щокварталу оприлюднювати звіт про розгляд таких справ.

16. Національній школі суддів України включити до обов'язкової програми підготовки, перепідготовки (підвищення кваліфікації) суддів вивчення спецкурсу з питань захисту професійної діяльності журналістів та інших медіа-учасників, ефективного розслідування злочинів, вчинених стосовно таких осіб, розробленого з урахуванням європейських стандартів у сфері захисту прав людини, та забезпечити його подальше практичне втілення.

17. Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини активізувати роботу із захисту прав журналістів.

18. Штабу операції Об'єднаних сил забезпечити координацію діяльності відповідних підрозділів Міністерства оборони України та Міністерства внутрішніх справ України щодо створення належних умов для висвітлення подій у зоні операції Об'єднаних сил українськими ЗМІ.

19. Органу виконавчої влади АР Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям забезпечити проведення щоквартальних нарад з питань забезпечення права журналістів на професійну діяльність із залученням керівників уповноважених державних органів, громадських організацій журналістів та медійних громадських організацій.

20. Громадським організаціям журналістів та медійним громадським організаціям:

1) посилити роль журналістської громадськості у підвищенні рівня інформаційно-правової культури журналістів і працівників ЗМІ та формуванні середовища безумовного дотримання ними принципів професійної етики;

2) закликати журналістів ефективніше відстоювати свої професійні права та домагатися притягнення до відповідальності осіб, які на них посягають;

3) розвивати діалог із правоохоронними органами, зокрема, долучитися до вдосконалення методичних рекомендацій щодо

застосування законодавства для практичного застосування повноважень, наданих правоохоронним органам.

21. Редакціям ЗМІ:

1) дбати про безпеку своїх працівників під час відрядження їх у райони бойових дій або для висвітлення масових акцій;

2) забезпечувати журналістів та інших працівників ЗМІ належними документами, знаковими, сигнальними та іншими засобами позначення особи представника преси під час висвітлення ними масових акцій;

3) залучати журналістів, інших працівників редакцій ЗМІ до участі у тренінгах з безпеки, включаючи цифрову безпеку;

4) забезпечити цифрову безпеку працівників ЗМІ, задіяних у збиранні, зберіганні, обробці та поширенні інформації.